

בְּנֵי סָרְבְּנִים הֵם

... ויאמר עוד אלהים אלמשה כהתאמר אלבני ישראל ה' אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם ... לך ואספת אתי זקני ישראל ואמרת אליהם ... פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים: ... ושמעו לקלף ובאת אתה וזקני ישראל אלמלך מצרים ואמרתם אליו ה' אלהי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו: (שמות ג טו-יח).¹

וילך משה ואהרן ואיספו את כל זקני בני ישראל ... ויאמנו העם וישמעו פיפקד ה' את בני ישראל וכי ראה את עיני ויקדו וישתחוו: (שמות ד כט-לא).²

שמות רבה פרשה ה סימן יד – הזקנים שהשתמו

"ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה" (שמות ה א)³ - היכן הלכו הזקנים שלא חשב אותם עמהם, שכבר אמר לו הקב"ה: "ובאת אתה וזקני ישראל!"⁴ אמרו רבותינו: הלכו עמהן הזקנים, והיו מגנבים את עצמם ונשמטים אחד אחד, שניים שניים, והלכו להם. כיון שהגיעו לפלטרין של פרעה, לא נמצא אחד, שכן כתוב: "ואחר באו משה ואהרן". והיכן הזקנים? אלא שהלכו להם, אמר להם הקב"ה: כך עשיתם, חייכם שאני פורע לכם! אימתי? בשעה שעלה משה ואהרן עם הזקנים להר סיני לקבל התורה, החזירם הקב"ה, שנאמר: "ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה" (שמות כד יד).⁵

שמות רבה פרשה ז סימן ג – גם אם יקללו ויסקלו אתכם

"ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים" (שמות ו יג).⁶ "אל בני ישראל" – אמר להם הקב"ה: בני סרבנים הם, רגזנים הם, טרחנים הם. על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללים אתכם, שיהיו מסקלים אתכם באבנים.⁷

¹ אלה מילות הטלת השליחות על משה בחיזיון הסנה. הקב"ה אמנם מגלה למשה שהדברים לא יהיו כ"כ פשוטים, ככתוב שם בהמשך: "ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא יבד חזקה: ושלחתי את ידי והפית את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבן ואחריכך ושלח אתכם". אבל מקריאת הדיאלוג בין משה לקב"ה בשליחות לפרעה ולהוצאת העם ממצרים, נראה שמה, מלבד הצטננותו לנוכח גודל השליחות, מתעורר מהר לבעייה של יחסי עם העם: "ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם", "והם לא יאמינו לי". אין בדבריו פחד מפרעה רק חשש מבני ישראל. נראה שמה צפה מראש את "בני סרבנים".

² ונתקיימו לכאורה דברי הקב"ה "ושמעו לקולך". ראה גם שמות רבה ה יג: " ... כיון שבא משה ואמר פקוד פקדתי אתכם, מיד: ויאמן העם ... ויקדו על הפקידה, וישתחוו על כי ראה את עוניים". ואם העם מגלה אח"כ קוצר רוח, היסוס ואף בא בטרונות כלפי משה, יש לסגור ולומר שאלה באו לאחר סירובו של פרעה והכבדת עולו עליהם, בעקבות הופעת משה ואהרן הראשונה לפני פרעה, ככתוב בשמות פרק ה פסוק ט: "תכבד העבדה עליה אנשים ויעשרבה ואל ישעו בדברי שקר" ובעקבות זאת, דברי העם למשה ולאהרן בפסוק כא שם: "ירא ה' עליכם וישפט אשר הבאשטם את דרכנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו". ראה דברינו [מקוצר רוח ומעבודה קשה](#) בפרשת וארא. עפ"י פשט המקרא, הקב"ה לא מגלה למשה שיהיו קשיים גם מצד עם ישראל. להוציא טרונות, לכאורה מוצדקות אלה, אין בדברי הקב"ה רמז להיסוס, חוסר אמונה וספקנות מצד בני ישראל, רק קושי, סבל וקוצר רוח לגאולה המתמהמהת לבוא. אלא שהמדרש סבור אחרת.

³ זה הפסוק הפותח את פרק ה ועוקב לפסוק שזה עתה הבאנו המסיים את פרק ד. העם שומע, מאמין, קד ומשתחוה. אח"כ באים הטרונות שהזכרנו בהערה הקודמת (הקדמנו את המאוחר). האם היה מצב של גאולה מיידית וקצרה?

⁴ איפה הזקנים ששמעו והאמינו וקדו והשתחוו? מדוע הפסוק אומר שרק משה ואהרן באו לפני פרעה בעוד שהקב"ה אמר למשה בסנה שהוא ילך עם הזקנים לפרעה?

⁵ ראה לעומת זאת שמות רבה טז א, פרשת החודש הזה לכם, בשבח הזקנים שכן האמינו: "אמר הקב"ה: הריני פורע לזקנים על שעשו את ישראל להאמין בשמי ... אילו לא קבלו הזקנים את דבריו של משה, אף כל ישראל לא היו מקבלים. אלא הזקנים קבלו תחילה ומשכו כל ישראל אחריהם ועשו אותן להאמין לשמו של הקב"ה". ולפיכך נכללים הזקנים בפרשת החודש, בקריאה של "משכו וקחו לכם" (שמות יב כא). אבל כאן יש ביקורת על הזקנים שלא היה להם האומץ ללוות את משה ואהרן אל פרעה ולהתייצב מולו. וגם זו ביקורת מוגבלת, שהרי אפשר להבין את רתיעתם של הזקנים שהכירו את נחת ידו של פרעה. משה היום כאן ומחר במדין, ואילו הם בעבודת הפרך של שעבוד מצרים. ראה גם המדרשים על כך ששבט לוי (משה ואהרן) לא היו בשעבוד מצרים (שמות רבה טז, תנחומא וארא סימן ו, ראה המדרש במלואו שם!).

⁶ פסוק זה לקוח מפרשת וארא, לאחר שפרשת שמות מסתיימת בקובלנה הגדולה של משה: "למה הרעות לעם הזה ... למה זה שלחתי ... והצל ל הצלת את עמך", עליה הרחבנו לדרוש בדברינו [אותם הנתונים תחת הבנון](#) בפרשת שמות. יש בפסוק זה מעין הטלת שליחות שנייה לאחר שזו הראשונה, של הסנה בפרשת שמות, לכאורה כשלה. הפסוק מדגיש שיש כאן ציווי, שהוא לשון קשה; וציווי זה הוא לא רק לפרעה, אלא גם לבני ישראל!

⁷ כאן עושה המדרש קפיצה קוואנטית לפאזה שונה בתכלית. הטון הרך של התחלת השליחות מתחלף כאן, בשליחות השנייה, בטון קשה ולשון בוטה. כאילו שמה שש אלי השליחות והקב"ה לא רק צריך לצנן את רוחו, אלא להזהיר אותו מפני האנשים אותם הוא נשלח להציל ולקיים את השבועה לאבות. כאילו הוא אומר לו: דע לך משה שהאנשים שאתה נשלח אליהם הם אנשים קשים, סרבנים, נרגנים, חמי מזג וכ'. עליך להיות מוכן לקלוט ואף ליידיי אבנים. כאילו הם הבעיה ולא פרעה. למה עושה זאת המדרש? מה האסמכתא שלו (מלבד לשון הציווי של המקרא כנ"ל)?

כלי יקר בראשית פרק מז פסוק כז – השתקעו וסרבו לצאת

"וישב ישראל בארץ גושן ... ויפרו וירבו מאד". ... וכל כך נשתקעו שמה עד שלא רצו לצאת ממצרים, עד שהוצרך הקב"ה להוציאם משם ביד חזקה, ואותן שלא רצו לצאת מתו בשלושת ימי אפילה.⁸

שמות פרק יז פסוקים ב-ד – במי מרה

וַיָּרֶב הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּנּוּ לָנוּ מִיָּמִים וְנִשְׁתַּחֲוֶה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה תִּרְיִבוּן עִמָּדִי מִה תִּנְסוּן אֶת ה': וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלְךְ הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לָמָּה זֶה הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרָיִם לְהַמִּית אֹתֵינוּ בְּיַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִקְּנֵי בְּצָמָא: וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מֵעַתָּה וְסִקְלָנִי?⁹

ויקרא רבה פרשה י סימן ב (פסיקתא דרב כהנא פסקא טז) - ישעיהו

אמר ישעיה: מטייל הייתי בבית תלמודי ושמעתי קולו של הקב"ה אומר: "את מי אשלח ומי ילך לנו?" (ישעיה ח ו ח). שלחתי את מיכה והיו מכים אותו על הלחי ... שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פְּסֹלוֹס ... מעתה, את מי אשלח ומי ילך לנו? מיד: "ואומר הנני שלחני" (ישעיה שם). אמר לו הקב"ה: ישעיה, בְּנֵי סַרְבִּינִים הֵם, טַרְחָנִים הֵם. אם אתה מקבל עליך להתבזות וללקות מִבְּנֵי, אתה הולך בשליחותי. ואם לאו - אין אתה הולך בשליחותי. אמר לו: על מנת כן: "גוי נתתי למכים ולחיי למורטים" (ישעיה נ ו) ואיני כדאי לילך בשליחות אצל בניך.¹⁰

יחזקאל פרק ב פסוק ו

וְאַתָּה בֶן אָדָם אֵל תִּירָא מֵהֶם וּמִדְּבָרֵיהֶם אֵל תִּירָא כִּי סָרְבִּים וְסִלְוִנִים אוֹתָךְ וְאֵל עֲקָרְבִּים אֶתָּה יוֹשֵׁב מִדְּבָרֵיהֶם אֵל תִּירָא וּמִפְּנֵיהֶם אֵל תִּתַּח כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה.¹¹

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא כו ויהי בעת שסרחה - ממשה ואהרן לאליהו ואלישע

אמר לו הקב"ה: "בטרים אצרך בבטן ידעתיך ובטרים תצא מחרם הקדשתיך" (ירמיהו א ה) - עד שלא יצרתך במעי אמך, מיניתך להיות מתנבא על עמי. ענה ירמיה ואמר לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, איני יכול להתנבאות עליהם. איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו? עמדו להם משה ואהרן, לא בקשו לרגום אותם באבנים? שנאמר: "ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים" (במדבר יד י). העמדת להם אליהו בעל קווצות, והיו מלעיגים ומשחקים עליו: הרי מסלסל קווצותיו¹² ... העמדת להם אלישע והיו אומרים לו: "עלה קרח עלה קרח" (מלכים ב ב כג) - איני יכול לצאת על ידי ישראל: "הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכ"י" (ירמיהו א ו).¹³

⁸ ובמדרש תנחומא בשלח סימן א: "וחמושים עלו בני ישראל - אחד מחמשה, ויש אומרים אחד מחמשים, ויש אומרים אחד מחמשה מאות ... ואימתי מתו? בימי האפילה שהיו קוברין ישראל מתיחה ומצרים יושבין בחשך, ישראל הודו ושבחו על שלא ראו שונאיהם ושמוחו בפורענותן". גם אם הגזימו הדרשנים כשקבעו שרק 20% (ואף פחות) מבני ישראל יצאו מארץ מצרים, המשמעות היא שרבים מאד מבית יעקב לא יצאו ונטמעו בתרבות מצרים! סרבנות בני ישראל עפ"י המדרש, לא הייתה איזו התנגדות ראשונית שאח"כ רוככה בעקבות מכות מצרים, אלא התקיימה בפועל. ראה דברינו [גם ערב רב עלה איתם](#) בפרשת בא.

⁹ סרבנות העם לא נעצרה ביציאת מצרים. הנה אסמכתא פשוטה מהמקרא בפרשת מי מרה שמשה מרגיש שעוד רגע והעם סוקל אותו באבנים. ראה מדרש שמות רבה כו ב שמתאר מה קרה שם, עד שמשה פונה לקב"ה: "אמר לפניו: ריבונו של עולם, הודיעני אם הורגים אותי אם לאו!" ואנו נמשיך לנביאים אחרים, שכולם מכוחו של משה הם באים.

¹⁰ הנה חזרה כמעט מדויקת של מוטיב "בני סרבנים הם" אצל ישעיהו, ולהלן נראה גם אצל נביאים אחרים. אפשר שמדרש ויקרא רבה על ישעיהו קדם היסטורית למדרש שמות רבה המאוחר יותר, אבל היא הנותנת. הקדמת המוטיב "בני סרבנים הם" לשליחות משה, ע"י מדרש שמות רבה, באופן שמשנה לחלוטין את סיפור המקרא על יחסם של בני ישראל אליו בתחילת השליחות, נחוצה על מנת שמשנה ישמש בית-אב לכל הנביאים האחרים, שכולם באים מכח נבואתו (שמות רבה מב ח, תנחומא בעליות כב) ורבים מהם התעמתו עם העם. בה בעת, אוי לו לנביא שיעז להתלונן על בני ישראל ולומר עליהם לשון הרע, כפי שהמדרש מוכיח את ישעיהו ואת אליהו ("רצוצן פה שאמר דלטוריא על בני", "שמא מזבחותיך הרוסו?", שיר השירים רבה א א), את משה עצמו (עונש הנחש והצרעת, תנחומא שמות כג) ושלא לדבר על התוכחה הגדולה לנביא הושע ("מה אעשה לזקן הזה?", פסחים פז ע"א).

¹¹ ראה פירוש רש"י על הפסוק: "סרבנים - לשון מרדות כלומר סרבנים ... וסלונים - לשון קוצים ... ואל עקרבנים אתה יושב - העם אשר אתה מוכיח ילאוך ויקניטוך כאילו אתה יושב על עקרבנים העוקצין אותך מכל צדדיך". לפי רש"י, סרבנים הוא מלשון מרד או מרי. כך הוא מבאר גם בפירושו למשלי יז יא, איוב יג כו, עזרא ד יט ועוד. וכך מפרש גם רד"ק על הפסוק בישעיהו ל ט: "כי עם מרי הוא - כתרוממו, עם סרבן". לעומתם, יש שפירשו סרבן מלשון ממאן. ראה גם מסכת ברכות פרק ה משנה ג: "העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה". ואולי לשון מקרא לחוד ולשון משנה וחז"ל לחוד. בין כך ובין כך, אם נחזור לפסוק ביחזקאל, נראה שאין למנהיג ולנביא לפחד מהסרבנות, הרגזנות והעקצנות של עם ישראל, אלא להמשיך בדרכו. אבל אסור לו לכעוס. הוא צריך לקבל סרבנות זו, לצורותיה השונות, באורך רוח ובסבלנות אם לא באהבה.

¹² הכוונה לתיאור אליהו במלכים ב א ח: "ויאמרו אליו איש בעל שער ואזור עור אזור בְּמַתְנֵיו וַיֹּאמֶר אֵלָיָה הַתְּשֻׁבִי הוּא". הדרשן מבין זאת כתיאור מלגלג.

¹³ ירמיהו רואה את אשר אירע לנביאים האחרים, אולי גם הכיר את המדרשים ואמר: תודה, לא "איני יכול לצאת על ידי ישראל". אבל גם הוא יצא וגם הוא סבל קשות מהעם ומהנהגה. ראה המשך מדרש זה שם ודברינו [חסד נעורים](#) בפרשת מטות.

ספרי במדבר פסקא צא – בתלונות מתאווים¹⁴

"ויואמר משה אל ה' למה הרעות לעבדך ... האנכי הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו" (במדבר יא יא-יב) - והיכן דיבר לו כן?¹⁵ בשעה שאמר לו: "ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך" (שמות לב לד). עדיין דבר תלי בדלא תלי!¹⁶ תלמוד לומר: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" (שמות ו יג) אמר להם: ה' היו יודעים שסרבנין וטרחנין הם. אלא על מנת שתקבלו עליכם, שיהיו מקללים אתכם וסוקלים אתכם באבנים.¹⁷

ילקוט שמעוני פרשת בהעלותך רמז תשלו – הפיתוי לזקנים

"ולקחת אותם אל אהל מועד" (במדבר יא טז) - אמר לו: קחם בדברים. בתחילה אמור להם דברי שבח: אשריכם שנתמניתם. וחזור ואמור להם דברי פגם: הו' יודעין שסרבנים וטרחנים הם, על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללין אתכם וסוקלין אתכם באבנים - מה שהתניתי עמך התנה עמהן.¹⁸

רש"י במדבר פרק כז פסוק יט – הציווי לזקנים

וצויתה אותו - על ישראל, דע שטרחנין הם סרבנים הם, על מנת שתקבל עליך.¹⁹

במדבר רבה יט ט פרשת חוקת – במי מריבה בדור הבנים

לפי שהיה משה משמר עצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד כנגדן, שהיה מתירא מן השבועה שנשבע הקב"ה: "אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ" (דברים א לה). אמרו לו: הרי סלע! כשם שאתה רוצה להוציא מסלע אחר, הוצא מזה. צווח עליהם: "שמעו נא המורים" (במדבר כ י) - מהו "המורים"? שיטות הרבה יש בו: המורים - סרבנים, המורים - שוטים, שכן בכרכי היס קורים לשוטים מורוס, המורים - מלמדים את מלמדיהם, המורים - חֲצִים: "וימצאוהו המורים אנשים בקשת" (שמואל א לא ג).²⁰

¹⁴ נחזור אל משה.

¹⁵ היכן מצאנו שהקב"ה מטיל על משה שליחות כזו קשה? שואל המדרש. נראה שעיקר הפסוק חסר מהמדרש. ראה פסוק יא שם במלואו: "למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משה כל העם הזה עלי". לשום את משה העם הזה עלי - זה החלק של הפסוק שעליו שואל המדרש: היכן דבר לו? היכן הטיל הקב"ה על משה משא כזה גדול? עצם הטלת השליחות להוציא שישים ריבוא מצרים ואח"כ להנהיגם ארבעים שנה במדבר, לא נחשב משא כבד בעיני הדרשן?

¹⁶ המדרש אינו מרוצה מהפסוק בפרשת כי תשא (לאחר חטא העגל): "ועתה לך נחה את העם". שם אין לשון הטלת משא, אלא הנחיה ואדרבא, שליחת מלאך לצידו של משה (דברינו [הנה אנכי שולח מלאך לפניך](#)). אתה תולה, אומר הדרשן, בדבר שאין ראוי לתלות עליו, שהוא עצמו תלוי וצריך ראייה והוכחה.

¹⁷ אין ברירה, מסיק המדרש, אלא לחזור לפסוק שראינו במדרש הראשון, לתחילת השליחות: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל". זה מקור השמת המשא על כתפי משה ואהרן. לשון הציווי שראינו לעיל. ולעצם העניין, רגע לפני שמשה נשבר ולא יכול יותר בפרשת המתאוננים, (ראה שם: "ואם ככה את עשה לי ה'גני נא ה'ג ... ואל ארצה בְּרַעַתִּי"), מזכירים לו את התנאי הבסיסי לשליחותו ומנהיגותו: "על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללים אתכם, שיהיו מסקלים אתכם באבנים". משה איננו רק "בית אב" לנביאים האחרים, אלא גם ואולי בעיקר לעצמו. הקדמת "בני סרבנים הם" למשה, (הערה 9 לעיל), איננה רק עבור שאר הנביאים, אלא בראש ובראשונה עבור עצמו. כבר בתחילת השליחות ידעת משה שאלה התנאים!

¹⁸ אנו עדיין בפרשת המתאוננים בה העם מבקש בשר לאכול (ראה פרשת בהעלותך, במדבר פרק יא, דברינו [המתאוננים](#)). הפתרון לחוסר יכולת משה לשאת את משא העם (ראה תחילת ספר דברים: "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם" שאנו קוראים בשבת חזון שלפני תשעה באב), הוא הרחבת ההנהגה. מינוי שבעים זקנים שיסייעו בידי משה להנהיג את העם. אותם זקנים, או אחרים, שאת היחס הדו-ערכי כלפיהם כבר ראינו לעיל (הערה 5). מה יאמר להם משה? איך ישכנע אותם לקבל על עצמם להנהיג עם סרבן וטרחן כמו עם ישראל? האם יגלה להם את סוד הנהגת עם ישראל? פתח בשבח, אומר לו הקב"ה, תסביר להם כמה זה מכובד ונבחר להנהיג את העם הנבחר. רק אח"כ תספר להם את הפגם, את המשא הכבד. תעביר אליהם את מה שהוטל עליך, ותתנה עמהם את מה שהותנה אתך: "על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללין אתכם וסוקלין אתכם באבנים". ככה כנראה צריך מנהיג של העם הזה להעביר את התפקיד למנהיג הבא.

¹⁹ ממינוי שבעים זקנים בתחילת ספר במדבר (פרשת בהעלותך), למינוי יהושע בסוף הספר (פרשת פנחס). גם ליהושע מגלה משה את סוד הנהגת עם ישראל, את התנאי הכרחי (אבל אולי לא מספיק), את "על מנת שתקבל עליך", שבלעדיו אי אפשר להיות מנהיג לעם הזה. אבל רמב"ן בפירושו לפסוק זה של מינוי יהושע (במדבר פרק כז פסוק יט), לא אוהב את הרעיון שדברים כאלה נאמרים בפומבי: "וצויתה אתו - על ישראל, דע שטרחנין הן סרבנין הן, על מנת שתקבל עליך, לשון רש"י. ואינו נכון בעיני, בעבור שאמר: לעיניהם, כי יותר ראוי הענין הזה להיאמר בינו לבינו, כי בפניהם יגרום בהם התפקדות. ומדרך המוסר שיזהיר להם בפני עצמן מהיותם עוד טרחנין וסרבנין". ומה יענה רש"י לטענה זו? אולי שאין סודות והפתעות, שהעם הזה יודע היטב שהוא סרבן, טרחן ומרגיז!

²⁰ ארבעים שנה הצליח משה לעמוד באזהרה שהזהיר אותו הקב"ה בתחילת השליחות: "בני סרבנים הם" ולא כעס כנגדם. בפרט לאחר חטא המרגלים והגזרה שהדור שמשו הוציא מצרים לא יזכה להיכנס לארץ. ודווקא ברגע האחרון, אצל דור הבנים, נשבר משה. סרבנים, טרחנים ומרגיזים יותר מאבותיהם: למה דווקא מהסלע הזה תוציא לנו מים ולא מהסלע ההוא? למה, מה קרה? זה סלע לא טוב להוציא ממנו מים? (ראה רש"י במדבר כ י). האם כעסו של משה הוא משום שנוכח לדעת שהחלפת הדור לא שיפרה את מצב העם? שהתאפקותו ארבעים שנה העלתה חרס בידו? כך או כך, כיון שלא עמד בציווי ובתנאי: "בני סרבנים הם, רגזנים הם, טרחנים הם, על מנת כן תהיו מקבלים עליכם" - פקעה שליחותו והסתיימה מנהיגותו מאליה. ראה דברינו [חילופי דורות ומשמרות](#) בפרשת פנחס.

פסיקתא דרב כהנא פסקא יד "שמעו" – קראת לבניי שוטים?

כתיב: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל" (שמות ו יג) - מה ציווים? אמר להם: אל תהו קוראין לבני מורים. וכיון שהיקניטו על מי מריבה, אמר להם משה: "שמעו נא המורים" (במדבר כ י), אמר להם הקב"ה: כל עצמי הייתי מצוה אתכם ואומר לכם: אל תהו קורין לבני מורים, ואתם קורין לבניי מורים! לית עסקיה דערים מהלך עם שטי.²¹

מדרש תהלים (בובר) מזמור יח – קשה למלוך על עם ישראל וביותר על תלמידי חכמים

"תפלטני מריבי עם" - שלא יהא לי דין בפניהם. וכתיב "מריבי עמי" (שמואל ב כב מד) - שלא ארד מגדולתי, שדייני עמי אותי. אמר בן עזאי: נוח לו למלוך על כל העולם כולו, ולא למלוך על שני עטופי סדינים²², אמר לו הקב"ה: דוד, אטילס.²³ אמר לפניו: ריבונו של עולם, "תשימני לראש גוים" - לפי שישראל סרבנים הם, ואינן מודים על האמת, אבל אומות העולם כיון שמתגייירין קרובי תשובה הן, שנאמר: "לשמע אוזן ישמעו לי".²⁴

מסכת ברכות דף לד עמוד א – סרבנות במידה

תנו רבנן: שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה, ואלו הן: שאור, ומלח, וסרבנות.²⁵

שבת שלום**מחלקי המים**

מים אחרונים: ראה איך נפרד משה מבני ישראל, מדרש תנחומא (בובר) פרשת ואתחנן סימן ו: "באו ואמרו למשה: הגיעה השעה שאתה נפטר מן העולם. אמר להם: המתינו לי עד שאברך את ישראל, שלא מצאו ממני קורת רוח כל ימי מפני תוכחות ואזהרות שהייתי מוכיחן. התחיל לברך כל שבט בפני עצמו, כיון שראה שנתקצרה השעה, כללן כולן בברכה אחת. באו ואמרו: הגיעה השעה שאתה נפטר מן העולם. אמר להם לישראל: הרבה ציערתי אתכם על התורה ועל המצוות, ועכשיו מחלו לי. אמרו לו: רבינו אדונינו, מחול לך. אף ישראל עמדו לפניו ואמרו לו: משה רבינו, הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טורח, מחול לנו. אמר להם: מחול לכם". האם בסוף דרכו של משה אכן התפייסו העם הסרבן והמנהיג הקפדן, מלו וסלחו זה לזה בלב שלם?

²¹ אין עסקו של ערום (חכם) ללכת עם שוטה. ראה שם במדרש, כמו במדרש במדבר רבה לעיל: "בהדין לישנא יוונים צווחים לשטיא מורוס". מדרש זה מהדק את הקשר שבין חטא מי מריבה ותחילת השליחות של משה. אמנם לא מוזכר פה לשון סרבנים, אבל מתחזק מאד ההסבר שהצענו בהערה הקודמת בדבר פשר העונש של משה בחטא מי מריבה והסיבה לכך שאינו יכול להמשיך ולהנהיג את העם. מתחילת שליחותו התנה איתו הקב"ה שככל שיציקו לו בני ישראל, יזהר ולא יקרא להם מורים – שוטים. הסכם זה הופר ומנהיגותו של משה תמה. הוא לא יכול להנהיג את הדור החדש, הוא גם לא יכול להיכנס לארץ כ"אזרח פשוט" ואין לו ברירה אלא להישאר עם הדור שהוציא ממצרים. ראה דברינו **כי לא תעבור את הירדן הזה** בפרשת ואתחנן.

²² ראה מסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק כה: "הוא היה אומר נוח למלוך על כל העולם מלישב ולשנות בפני בני אדם העטופים בסדינין". עטופי סדינים הוא כינוי לתלמידי חכמים, או גם דיינים. ראה מסכת שבת י ע"א: "מאימתי התחלת דין? רבי ירמיה ורבי יונה, חד אמר: משיתעטפו הדיינין". ביטוי זה, יש שהוא נאמר בחיוב והערכה. ראה מסכת שבת כה ע"ב: "כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין, ודומה למלאך ה' צבאות". וכן בקהלת רבה פרשה א סימן ט: "כגון אתה וחברייך ושני עטופי סדינים כיוצא בך שאין אתם חשובים בעצמכם כלום". אבל כאן נראה שהכוונה לתלמידי חכמים שמקנטרים ועוקצים זה את זה וקשה לעמוד במחיצתם: "שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף" (אבות פרק ב משנה י). קל וחומר שקשה להנהיג אותם ולומר להם מה יעשו!

²³ אטליס או הטליס היא מילה ביוונית שפירושה יחיד, לבד, בטל. ראה בראשית רבה כ ח דברי חוה לאדם: "אמרה לו: מה אתה סבור, שאני מתה וחיה אחרת נבראת לך? ... מה אתה סבור, שאני מתה ואתה יושב לך הטליס?" (ראה גם ילק"ש בראשית רמז כז). ומה עניין אטליס כאן? נראה שלאחר שדוד מתלונן שקשה לו למלוך על היהודים, אומר לו הקב"ה: שישב בדד. או שמא בלשון שאלה: דוד, האם אתה חושב לשבת לבד? כלום אתה יכול לשבת בטל? ועדיין צריך עיון.

²⁴ נראה שמדרש זה יכול בהחלט להיחשב מקור לאמירה שקשה להיות מלך על היהודים שתמיד מתחכמים וכל אחד חושב שהוא מתאים להיות מנהיג. והרבה יותר פשוט להנהיג גוים ממושמיעים. בשם הרבי מקוצק ששאל לא הצליח להשליט מלכותו משום שהיה יהודי טוב "ללא דופי" ודוד הצליח משום שהיה דם של גוים בעורקיו ... (ראה יומא כב ע"ב).

²⁵ ראה הברייתא שם במלוואה: "תנו רבנן: העובר לפני התיבה - צריך לסרב, ואם אינו מסרב - דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואם מסרב יותר מדאי - דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח. כיצד הוא עושה? פעם ראשונה יסרב, שניה מהבהב, שלישית - פושט את רגליו ויורד. תנו רבנן: שלשה רובן קשה ומיעוטן יפה, ואלו הן: שאור, ומלח, וסרבנות". אמנם לשון משנה (חז"ל בזמנם) לחוד ולשון המקרא (חז"ל בפרשנותם למקרא) לחוד, כפי שכבר הערנו לעיל. אבל אולי באמת סרבנות הפרושים ולשון המשנה עדיפים. הכל במידה הראויה, לא יתר שאור שלא תתפח העיסה, לא יתר מלח שלא תקדיח הקדרה ולא יתר סרבנות שלא תיפרד ותתפרק האגודה (ראה בראשית רבה צח ב בברכת יעקב לבניו, תנחומא תחילת פרשת נצבים ועוד).